

АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ЩОДО ФОРМ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

ТЕРЕМЦОВА Ніна Володимирівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії права та держави юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. - м. Київ

УДК 340.12

В статті досліджується питання про форми державного устрою. Основне уваження автор надає порівняльному аналізу унітарного та федеративного державного устрою.

Ключові слова: унітарне державство, федеративне державство, державний устрій.

Аналіз останніх досліджень

О. Антонов, М. Бажан, С. Бобровник, В. Борденюк, І. Кресіна, В. Кириченко, О. Куракіна, П. Любченко, О. Лялюк, М. Малишко, А. Онупрієнко, В. Погорілко, Т. Татаренко, та інші.

Метою дослідження наукової статті є дослідження розвитку двох основних форм державного устрою – унітарної держави і федеративної держави, визначити поняття принципу національно-територіальної організації держави і спільних центральних органів влади з регіональними.

Виклад основного матеріалу

В сучасній юридичній і політичній літературі, виділяють дві основні форми державного устрою – унітарна держава і федеративна держава, або федерація. В якості особливої форми державного устрою в даний час розглядається конфедерація. Наприкінці XIX - початку XX ст. у вигляді особливих форм державного устрою виділялися так звані інкорпорація і сюзеренітет.

В даний час з 197 країн світу переважна більшість є унітарними, і лише близько 30

країн з різним соціально-економічним рівнем розвитку є федеративними, що становить менше восьмої частини загальної кількості держав світу.

До числа федеративних держав відносяться Австрія, Австралія, Аргентина, Бразилія, Індія, Канада, Коморські острови, Малайзія, Мексика, Нігерія, США, ФРН, Росія, Швейцарія та ін.

Незважаючи на складну внутрішню і різноманітну організаційну структуру федеративних держав, можна виокремити специфічні особливості, а також загальні риси, що властиві цій формі державного устрою які дозволяють відрізнити її від простої унітарної держави.

Для унітарного устрою характерна єдина система законодавства. В такій державі є єдина Конституція, яка включає перелік всіх прав і обов'язків як громадян, що мешкають на данній території, так і органів управління.

Здебільшого правом приймати закони в унітарній державі володіють лише центральні органи влади. В свою чергу, нормативно-правові акти, що прийняті представницькими органами окремих адміністративних одиниць, є лише підзаконними. Вони не можуть суперечити основним законам держави.

Федеративна держава володіє дворівневою системою законодавства, що включає в себе законодавство окремих суб'єктів і безпосередньо саме федеральне законодавство. Варто відзначити, що до цих пір не визначе-

ні чіткі межі між повноваженнями федерації і її суб'єктами, тому можна говорити про те, що законодавство окремого суб'єкта і федеральна система законодавства перебувають в складному співвідношенні.

При порівнянні, чим відрізняється федеральна держава від унітарної, не можна забувати про суверенітет і правову систему.

Унітарна держава відрізняється єдиною системою права. Всі владні органи в адміністративних одиницях в своїй роботі мають, в першу чергу, керуватися положеннями, закріпленими в нормативно-правових актах, виданих центральними органами влади. Разом з цим країнам, що наділені унітарним державним устроєм, властива єдина судова система. Її рішення поширюються на територію всієї держави. Єдність централізованої судової системи проявляється в підпорядкуванні судових органів окремих адміністративних одиниць одним і тим же нормам процесуального та матеріального права.

Суверенітетом в унітарній державі має лише один суб'єкт – центральні органи влади. Тут реалізується принцип об'єднання населення по території під єдиним політичним керівництвом. В ролі політичного центру в даному випадку також виступає сама держава.

Положення, що закріплені в Конституції, підтверджують єдиний суверенітет. В ній також міститься положення, що закріплює єдину державність, що поширюється на всю територію країни. Окремі адміністративні одиниці в складі унітарної держави не є самостійними, тобто вони позбавлені суверенітету.

При федеративному державному устрої всі члени союзу мають право видавати окремі правові акти: статuti, конституції і регіональні закони.

Суб'єкти, що знаходяться в складі федеративної держави, наділені частковим суверенітетом. Вони не володіють правом незалежності у внутрішньополітичних і зовнішньополітичних справах. Окремі державні освіти не можуть виступати в якості суб'єктів міжнародних відносин.

Унітарна і федеративна форми держави також мають відмінності в податковій сис-

темі. Територіальні одиниці в складі унітарних держав, в силу відсутності суверенітету, в сфері внутрішньої політики повністю підпорядковані політичному центру, що стосується і порядку оподаткування [21, с. 240-244.].

Структура податкової системи федеративних держав часто обумовлена статусом територіальних одиниць (штатів, земель, республік), що входять до їх складу, і сформованих традицій. Наприклад, в сучасній Німеччині органам, що здійснюють владу на території федеральних земель, дозволено самостійно вирішувати питання, що стосуються оподаткування [22].

Висновки

Підсумовуючи вищенаведене можна виділити наступні характерні риси, що характеризують федеративну форму держави.

По-перше: В них існують дві системи органів вищої державної влади - федеральні і суб'єктів федерації, які формуються окремо шляхом їх обрання населенням, відповідно, всієї країни або суб'єкта федерації і яким підпорядковані відповідно інші федеральні органи або органи суб'єкта федерації.

По-друге: Суб'єкти федерації володіють установчою владою, тобто правом прийняття власної конституції чи іншого основного закону, що визначає структуру вищих органів влади суб'єкта федерації, що регулює порядок їх взаємовідносин і діяльності. В унітарних державах вищі державні органи є єдиними. Вони називаються центральними або головними. Всі інші органи на всій території країни підпорядковані їм. В унітарних державах існує єдина конституція, яка і визначає характер і структуру центральних органів.

По-третє: Суб'єкти федерації є державними утвореннями і володіють певним суверенітетом. Однак їх суверенітет не повний, не такий, як у самостійних державах, а обмежений суверенітетом федеративної держави. Ця обставина виражається в тому, що компетенція між центральними федеральними органами і органами суб'єктів федерації розмежовано федеральною конституцією. При цьому суб'єкт федерації в межах своєї компетенції приймає незалежно від

центру самостійні рішення. Дана обставина свідчить про те, що в межах цих повноважень суб'єкти Федерації суверенні в законодавчій, виконавчій та судовій сферах своєї діяльності. В унітарних державах адміністративно-територіальні утворення ніяким суверенітетом не володіють.

По-четверте: Суб'єкти федерації мають свої системи законодавства і судові органи. Система законодавства суб'єкта федерації складається з нормативних правових актів, прийнятих законодавчими та іншими органами даного суб'єкта федерації в межах їх компетенції.

По-п'яте: В федеративній державі, як правило, двопалатний парламент. При цьому одна палата обирається всім населенням країни, а друга - формується з представників суб'єктів федерації. В унітарній державі парламент, як правило, однопалатний.

По-шосте: В федеративній державі існують дві системи державних податків – федеральна і податкова система суб'єктів федерації, і відповідно формуються два державні бюджети. В унітарних державах одна система державних податків і один державний бюджет.

Отже на відміну від федерації унітарні держави мають єдину конституцію, єдиний вищий представницький орган державної влади, єдиний уряд, єдині збройні сили, єдину податкову систему, проводять єдину зовнішню політику.

Федералізму, на відміну від унітарної форми державного устрою, притаманні ознаки подвійності інтеграційних і дезинтеграційних початків, які, з одного боку, відображають тенденції збереження єдності державної освіти, а з іншого боку, при їх ініціюванні можуть привести до поділу і розпаду держави. Тому саме складність взаємовідносин федерації зі своїми суб'єктами визначила меншу в порівнянні з унітарною поширеність федеративної форми державного устрою.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1991 року (у редакції від 30 вересня 2017 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>.

2. Конституция Австрийской Республики. 10 ноября 1920 г. // [Текст]; – Режим доступу: <https://legalns.com>.

3. Australia - Constitution Australia - Constitution . { Adopted: 1900 / In Force Since: 1 Jan 1901 / Status: 1988 }, { The Constitution was adopted as a schedule to the Commonwealth of Australia Constitution Act, 63 & 64 Vict Chapter 12 of the year 1900. }. // [Текст]; – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/ru>.

4. Constitution of Argentina (revised version of 1994)}.// [Текст]; – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/ru>.

5. Конституция Федеративной Республики Бразилия. (5 октября 1988 года). // [Текст]; – Режим доступу: <http://www.russobras.com/constitution.php>.

6. Конституция Индии. Конституции зарубежных государств: Учебное пособие. / Сост. проф. В.В.Маклаков. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2003.

7. Constitution of Canada (Canadian Constitution Acts, 1867 to 1982).).// [Текст]; – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/ru>.

8. La Constitution comorienne. // [Текст]; – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/ru>.

9. Constitution of Malaysia, 27 Август 1957 г. // [Текст]; – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/ru>.

10. Конституция Мексиканских Соединенных Штатов от 5 февраля 1917 года (с позднейшими изменениями). // [Текст]; – Режим доступу: <http://www.uznal.org/constitution.Mexico>.

11. CONSTITUTION OF THE FEDERAL REPUBLIC OF NIGERIA (PROMULGATION) DECREE 1989.}. // [Текст]; – Режим доступу: <http://www.uznal.org/constitution>.

12. THE CONSTITUTION OF THE UNITED STATES Search the Constitution. Browse Bill of Rights + Other Amendments. // [Текст]; – Режим доступу: <http://www.uznal.org/constitution>.

13. Основной закон Федеративной Республики Германии от 23 мая 1949 г. // Конституции зарубежных государств: Учебное пособие. /Сост. проф. В.В.Маклаков. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: Волтерс Клувер, 2003.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується питання щодо форм державного устрою. Основну увагу автор приділяє порівняльному аналізу унітарної та федеративної держави.

Ключові слова: унітарна держава, федеративна держава, державний устрій.

SUMMARY

The article examines the question of the forms of state. The author focuses on comparative analysis of the unitary and federal state.

Keywords: unitary state, federal state, state system.

14. Constitution of Russia (in Russian). // Конституции зарубежных государств: Учебное пособие/Сост. проф. В.В.Маклаков. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: Волтерс Клувер, 2003.

15. Союзная конституция Швейцарской Конфедерации от 18 апреля 1999 года. // Конституции зарубежных государств: Учебное пособие. /Сост. проф. В.В.Маклаков. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: Волтерс Клувер, 2003.

16. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: політико-правові проблеми: Монографія / За ред. І. О. Кресіної. - К. : Логос, 2009. - 480 с.

17. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми (види) // Право України. - К., 2005. - № 1. - С. 21-25.

18. Державний устрій України в системі державного ладу: питання теорії і практики // Держава і право: Збірник наукових праць. - К. : Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2000. - № 6. - С. 359-363.

19. Любченко П. Реформа територіального устрою як чинник розвитку місцевого самоврядування в Україні // Вісник Академії правових наук України. - Х. : Право, 2005. - № 4(43). - С. 187-197.

20. Погорілко В. Ф., Бобровник С. В. Державний устрій. // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. - К. : Українська енциклопедія, 1998.

21. Теремцова Н.В. Система оподаткування громадян у країнах із розвинутою економікою. // Матер. доп. укладено за матеріалами доповідей, виголошених на XIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи», 15 квітня 2011 року. - Тернопіль, Вид. «Вектор», 2011. - 286 с. - С. 240-244.

22. Теремцова Н.В. Соціальна держава і конституційна реформа в умовах розбудови правової держави. // УДК 378.1; ББК 67.9(4Укр). Вища юридична освіта: історичний досвід та перспективи розвитку: матеріали регіонального круглого столу (в авторській редакції), (м. Маріуполь, 22 лютого 2018 року). - Маріуполь, 2018. - 390 с. - С.296-299.

23. Теремцова Н.В. Держава як політична форма організації суспільства для спільного існування і діяльності людства в умовах розбудови правової держави. // Випуск шостий «Теорія права та держави; юридична відповідальність; історія правових і політичних учень» // За заг. ред. Теремцової Н.В. - Київ. Надруковано - Вид.ТОВ «Інтер Логістик України»/ - К., 2016. - 203 с.